

Una classe de cirurgia, en un gravat antic.

L'Estudi General gironí i la seva escola de medicina

Benet Julià

Com ja és sabut, la majoria dels estudis generals es formaren de la fusió de diferents escoles –fins i tot les de Medicina– que hi havien a les poblacions on es crearen, com eren les religioses, les públiques o les del voltant d'un mestre de prestigi. Les primeres, sobretot les dedicades a l'atenció dels malalts, seguien l'esquema iniciat modestament pels benedictins en els seus monestirs de Monte Cassino i Salerno, adquirint aquesta darrera escola un destacat prestigi a l'obligar Frederic II de Nàpols a passar un examen de suficiència professional, precisament en aquest centre, si es volia exercir de metge en el seu regne. En aquesta escola salernitana, tot aspirant havia de demostrar a més dels anys d'estudi, tenir més de 21 anys, ésser fill legítim i poder llegir i comentar algun capítol de les obres de Galè i Avicenna, més els

aforismes d'Hipòcrates, guió acadèmic que durant segles persistí amb poques variacions en la majoria d'escoles de Medicina de l'occident cristià. Així ho trobem en un centre de gran prestigi com fou el de Montpeller, on es gaudia d'una gran llibertat d'ensenyament en prescindir de raça i religió com ho demostrà a l'acceptar els professors jueus del proper centre de Lunel (fugitius la majoria de l'Al-Andalus en un temps d'intolerància religiosa musulmana), com també a l'acollir els professors fugitius de Salern durant el saqueig d'aquesta població. Per això, el prestigi científic adquirit –precisament en els anys que depengué de la Corona d'Aragó– va atraure molts estudiants de les nostres terres, podem destacar d'entre ells a Antoni Pescador, que professà en els estudis de Girona; a Geroni Mediona, figura cabdal de la Medicina barcelonina del segle XVI; al filantròpic Joan Bruguera, creador

de la fundació del seu nom i que ha persistit fins als nostres dies, etc.

En temps de Jaume II es crearen els estudis generals de Lleida (1300), en el centre geogràfic de llur reialme, i en ells hi trobem alguns gironins, sobresortint Ramon Querol i Bernat Bonhora, entre altres. Igualment els nostres estudiants podien accedir a l'escola de Medicina dels dominics de Barcelona i posteriorment a *llurs Estudis Generals a l'establir-se cap al segle XV*, destacant l'erudit Antic Roca; Lluís Fabra, autor d'un tractat sobre la pesta; Joan Marc Jalpí de Blanes, que posteriorment fou catedràtic en aquesta escola. Sembla que algun altre accedí al centre de València, com per exemple Joan Rafa, el Moix, autor de diverses obres mèdiques i literàries, mentre que als estudis de Perpinyà, malgrat la seva proximitat, no coneixem cap personalitat rellevant que hi hagués estudiat.

Dels temps allunyats en els quals s'estudiava la Medicina al voltant d'un mestre de física o de cirurgia de prestigi, no tenim cap dada orientativa. Potser el mestre Pons (1272) i el cirurgià Ramon de Cornellà (1296), que emergeixen de la foscor de la llunyania del temps, com a primers sanitaris nostres coneguts, havien estudiat en la modalitat indicada, com igualment els de raça hebrea.

L'Estudi General de Girona

Un gironí il·lustre i home del renaixement, el cardenal Margarit, en la seva estada a Roma al costat del Sant Pare Sixt IV, gestionà per obtenir el permís papal per establir a la nostra ciutat un estudi general, cosa que no es portà a terme per les circumstàncies polítiques del moment i la mort del nostre protector. No fou fins a mitjan segle XVI i a causa d'un moment apropiat en temps de Felip II, en voler evitar aquest sobirà la sortida a l'exterior del regne de tot estudiant perquè no es posés en contacte amb l'heretgia protestant del moment, quan acordaren els jurats i el capítol catedralici de fusionar les seves escoles i crear el nou estudi.

Així cap al 1572 començaren a donar-se

ensenyaments que continuaren posteriorment en el nou edifici construït en l'anomenada rambla dels Estudis –ara plaça de Sant Domènec– i conegut com les Àligues, segurament per l'escut bicèfal situat sobre la porta principal d'entrada i esculpit pel picapedrer Onofre Anric.

El nom donat a aquell lloc, rambla dels Estudis, tenia certa raó car a més dels universitaris s'hi juntaven els del col·legi dels Pares Jesuïtes més els del noviciat dels Pares Dominics en el seu convent que tenien de cara a migjorn, donant tota aquesta munió d'escolars una xifra que, en l'època de màxim esplendor, passaria del deu per cent de la població de la plaça militar.

Les primeres classes instaurades foren les de Gramàtica i Teologia (segurament procedents de les escoles fusionades) mentre que posteriorment i en data indeterminada seguiren les de Lleis, Filosofia, Arts i Medicina, essent aquesta darrera la que tractarem en el present treball. Malauradament la documentació sobre la nostra modesta Escola de Medicina és molt escassa puix la part més important anà a Cervera quan foren dissolts els nostres estudis a causa de l'ordre de Felip V, i es varen perdre en aquest lloc a causa de les guerres napoleòniques i civils del segle passat, se salvaren solament alguns documents guardats en l'arxiu municipal local i que nosaltres hem pogut consultar.

D'aquesta manera remarquem que de bon començament el nostre centre universitari patí de certa migradesa crematística malgrat l'ajuda d'alguns mecenes, perquè els jurats, a més de la compra dels terrenys i les obres de

A l'esquerra, les Àligues, seu de l'Estudi General de Girona.

l'edifici de les Àligues, tenien altres càrregues com els treballs de defensa de la ciutat, l'ajuda a la construcció del nou hospital de Santa Caterina, les proteccions sobre el riu Ter i un llarg, etcètera. Igualment la clerecia, amb les seves obres, principalment les inacabades de la Seu, havia de mesurar les seves despeses.

Per ajudar a solucionar-ho els jurats prengueren diverses diligències, com per exemple sol·licitar al sobirà permís per a encunyar moneda (els anomenats «menuts»), posar plets contra els jesuïtes per evitar que poguessin ampliar el seu ensenyament, cosa que els representaria una forta competència amb la corresponent pèrdua d'alumnat, prestigi i drets de matrícula. També altres solucions discretes foren les d'acceptar professors de càtedres menors, sense cap sou però amb la compensació, en un futur, d'atorgar el títol de doctor gratuïtament, car com veurem més endavant, en aquesta cerimònia s'esmerçava certa quantitat de diners.

Ara, abans d'explorar l'organització del nostre estudi voldríem recordar algunes característiques pròpies de la ciutat en aquell moment de l'inici de l'actuació del centre universitari, que coincidí amb una època de decadència del país, tant demogràfica com econòmica i política. No estranya, per tant, que la població gironina no passés dels cinc mil habitants, dels quals la vintena part eren religiosos o personal dependent d'ells, explicant tot això, la gran abundància de matriculats en Teologia i Filosofia, mentre que era molt reduïda la llista d'estudiants de Medicina.

Una altra característica de la ciutat era la de ser plaça militar fortificada amb totes les molèsties que això comportava, com passà en els 60 darrers anys de la vida del centre, on la població fou sotmesa a set setges diferents, i a més a un d'ells s'hi afegí la sanció de 100.000 lliures ordenada pel mariscal Noailles. Si això ho complementem amb les inundacions periòdiques, les epidèmies que com la de 1650 fou d'elevada mortaldat, tot plegat no dona una visió gaire optimista amb vista a les possibilitats econòmiques de la nostra universitat.

L'Escola de Medicina

Primerament hem d'indicar que la falta de documentació, ja citada abans, ens obligarà a suggerir o suposar part de l'organització d'aquest centre d'ensenyament de la Medicina que segurament començà a donar les classes a partir de 1575 o 1576 per les raons que a continuació intentarem exposar. Abans però, debem situar-nos en la demanda que fan els jurats mitjançant el ciutadà Joan Sampsó al prestigiós gironí establert a Barcelona, Antic Roca, perquè accepti la responsabilitat d'organitzar el nou Estudi General que estan estructurant. Aquest contesta que li és impossible però s'ofereix a «que procuraria mestre tal que en restarien contents».

Quina podia ser aquesta personalitat lloada pel doctor Roca? Tenim, però, que amb motiu d'unes prevençions contra el perill de pesta, per part dels jurats surt per primera vegada com a metge local l'any 1577, un tal Geroni Merola, doctor en Medicina i Filosofia, fill de Balaguer, graduat a Montpeller i que seria l'autor d'una obra titulada *República original treta del cos humà* que s'editaria a Barcelona el 1587 i on pot apreciar-se el nivell cultural de l'autor.

Fem notar que aquest nostre Marola no tenia, que nosaltres coneguem, cap relació amb Girona, va arribar en un moment oportú per poder actuar com a galè, presidir més tard tribunals docents tant dintre com fora de l'Estudi General i ésser posteriorment acceptat com a rector del nostre centre universitari al llarg del bienni 1579-1580, i a continuació retornar a Barcelona per exercir en la seva escola de Medicina.

Deixant, però, a part la suposició de si Merola era o no la persona promesa per Antic Roca amb qui l'unia una certa afinitat humanística, el que podem assegurar és la presència en la nostra població d'un metge foraster i que, malgrat tot, se li atorgaria la dignitat de rector amb tot el que podria comportar això en la possible orientació del nou organisme docent, la qual cosa en permet suposar una actuació professional prèvia a aquest càrrec dintre de l'escola, cosa que ens confirmaria la data suggerida de la inauguració de l'ensenyament de Medicina, a

més de la intenció de començar les classes a Girona amb una personalitat de relleu per atraure el màxim d'inscripcions.

Acceptant, en resum, que la nostra escola de Medicina podia funcionar anteriorment al rectorat de Merola, ens queda per investigar els altres probables professors entre les persones mèdiques que residien a la ciutat. Abans hem d'assenyalar que la petita Girona era assistida sanitàriament per quatre o sis metges, més una xifra superior de cirurgians, proporció que igualment es mantenia en les poblacions comarcals del voltant. Per tot això, la funció de la nostra escola era, segurament, la de preparar el nombre de sanitaris que es necessitava en la nostra vegueria, es comprèn, per tant, que no fos gaire elevat el nombre d'escolars dedicats a aquesta matèria i obliga així mateix d'ésser modest el claustre del seu professorat.

Tornant a la lectura de l'acord dels jurats ja indicat per prevenir la propagació d'un brot d'epidèmia pro-

cedent de França, hi llegim el total de metges que llavors exercien a la ciutat: el ja citat doctor Merola, el doctor Fabra, el doctor Grau Scura i el doctor Antoni Pescador, que probablement foren els primers quatre catedràtics que donaren ensenyaments de Medicina en el nostre Estudi General, suposició que acabarà de ser confirmada en trobar-los documentats en diverses actuacions acadèmiques de la Universitat. Sembla que aquest nombre reduït de professors deuria ser el normal, més els interins de les «catedrillas», car a l'establir-se els consells del col·legi de doctors del nostre estudi, Medicina aporta solament quatre graduats com a representants, enfront dels sis de cada facultat restant.

D'aquests professors ja hem donat algunes dades, com és el cas del doctor Merola. Del doctor Lluís Fabra, nascut a Peralada, sabem que exercia a Girona com a metge del comú i de la seu. Ja hem indicat també que fou autor d'un tractat sobre la pesta editat a Perpinyà per Sampsó Arbús. Referent al doctor Grau Scura, coneixem la seva actuació professional i també en la cosa pública, ja que intervingué com a jurat per assolir del rei el privilegi per al nou estudi d'aconseguir el doctorat, mercè que obtingueren ja que ell més tard fou proposat per poder «adoctorar». Ulteriorment trobarem un seu germà —Llàtzer— amb actuacions en els estudis i en tribunals de cirurgians de la ciutat.

Organització de l'escola

En començar la seva vida acadèmica el nou Estudi General degué regir-se al principi per disposicions accidentals promulgades per acord entre els jurats i el capítol, però a mesura que va anar creixent l'organisme, es va veure en la necessitat d'adaptar-lo a normes concretes per al seu millor desenvolupament. D'aquí que naixeren, a més d'altres disposicions, les ordinacions de 1601, 1608 i 1686, aquestes darreres ja estudiades per Torroella i Girbal.

De la de 1601 coneixem els aranzels dels professors, que eren: mestre d'aula major, 120 lliures; ídem de segona, 110 lliures; mestre d'aula primera, 110 lliures; lector (Filosofia), 80 lliures; «catedrillas» quantitats varia-

des de 30 a 80 lliures puix que la majoria eren de fundació particular com per exemple la de la Pia Almoïna. Finalment, altres sense sou però gratificades de la forma ja explicada abans. Els sous es cobraven per terceres parts al llarg de l'any.

Són del 1608 les importants ordinations «per la reforma i perpètua fundació de la Universitat de l'Estudi General de Girona» on es troben les primeres referències a l'ensenyament mèdic. En primer lloc són citats els quatre únics representants de Medicina en el consell del col·legi i que poden ésser cridats pel rector «per acudir a les coses que importen»: són els doctors Grau i Llätzer Scura, anteriorment ja citats; el doctor Llätzer Gombert, professor i antic rector en el bienni 1601-1602 i el doctor Joan Ribot, representant d'una nissaga gironina que donà bastants sanitaris a la ciutat tant en el camp de la Medicina com en el de la Cirurgia.

De la documentació estudiada es desprèn que en aquesta escola només hi havia exàmens per graduar-se de batxiller i de doctor en Medicina. Pel primer cas es precisaven tres anys d'estudi i entre 6 i 8 mesos de pràctica. Posteriorment, presentats pel seu mestre davant del rector, havien de llegir una lliçó dels aforismes d'Hipòcrates i, durant mitja hora, treure'n dues conclusions.

Referent al grau de doctor, després de tres anys de Medicina seguia un de pràctiques, i a continuació podia ser presentat davant —aquesta vegada— del canceller pel seu mestre i havia de llegir dues lliçons, una d'Hipòcrates i una altra de l'art *Parva* de Galè i argumentar-les durant mitja hora cadascuna amb els examinadors i treure les corresponents conclusions. Les propines que tradicionalment s'havien de repartir, es feien de la manera següent: per a la Casa de l'Estudi, 40 rals; per al canceller, 20 rals; per als quatre examinadors, 10 rals a cadascú; als músics, 16 rals; pels guants, 30 rals; al

bidell, 5 rals; al notari, un ducat i finalment el clavari distribuïa el restant entre els 10 doctors agregats de la facultat presents a l'acte.

En l'Arxiu Municipal es guarda un esborrany d'atorgament del grau de doctor en aquesta universitat, on es llegeix després de l'entrada protocol·lària documental de noms i categories dels congregats a l'acte, que «ateses i considerades les qualitats i virtuts del senyor Joan Rigó, natural de la vila de Figueres» i efectuat a continuació el jurament «segons la forma del Sacre Concili Tridentí» seguit d'un rigorós examen pels doctors Campolier, Poch, Riera i Pagès «segons lo stil en dit Studi servat» fou presentat davant de l'il·lustre canceller per constituir-lo doctor en Medicina, donant-li «plena facultat y llibero poder y autoritat de llegir de assí al devant en dita Sciencia de Medicina, de ensenyar, glossar y interpretar y altras qualsevol actas Doctorals, fer y exercir tan publicch com privadament (...)». Data del 12 de gener de 1692».

D'aquestes ordinations del 1608 mereix comentar-se breument el capítol dedicat a l'autoritat del rector puix tenien els estudiants el privilegi d'ésser responsables de tots els seus

actes, solament davant d'aquesta autoritat. Per això dintre de la jurisdicció de rector hi entrava el poder castigar els escolars que juguessin a daus, cartes i jocs prohibits com igualment els de conducta deshonest i dissoluta, mantenint per aquest motiu, en la casa del bidell, una habitació protegida per engarjoljar els castigats.

Com es pot suposar, l'actuació del rector a vegades podia ser compromesa a causa del tarannà propi de gent jove i estudiantil, en congregar-se en el terreny dels estudis més de mig miler. Hi ha indicacions «que per molts belitres i vagabunds, mes amichs de la llibertat y ociositat que de treballar i estudiar, amb hàbits y títols de estudiant pobre, van a dita Universitat inquietant y divertint als qui aprofitarien...» i per això obligaren a promulgar disposicions com «prohibir captar sots pena de 60 dies de presó y de haver de servir remant tres anys en la galera de la província». Com a exemple tenim l'ordre de captura i empresonament d'un estudiant amb cadena al coll per haver maltractat llur professor el 1685.

Alumnes i pla d'estudis

I és en parlar de l'element escolar que ve a tomb per preguntar-nos el nombre d'alumnes que hi havia matriculat en aquesta escola de Medicina, que suposem que seria molt modest. Per les causes anteriorment indicades, malauradament no tenim dades certes però podem suggerir-les per diferents indicacions que tenim. Una d'elles és el trobar estudiants nostres en altres centres llunyans de més prestigi, malgrat l'economia que representava estudiar en la mateixa població on residia amb la seva mateixa família.

Una altra causa podia ser el nombre reduït de sanitaris que precisava la vegueria en aquells anys de baixa demografia. Finalment podem fer una comparació d'alumnat de la nostra escola amb la d'una altra població catalana semblant a Girona com podia

ésser la propera població de Perpinyà, on en un document enviat al Vaticà, en el segle anterior, hi consten els noms de 380 persones entre alumnes i professorat del seu Estudi General i on només trobem citats cinc estudiants de Medicina.

Per tots aquests raonaments que portem exposats i en absència de dades fidedignes, ens atrevim a apuntar un màxim de deu alumnes matriculats a Medicina, relació ben pobre enfront dels tres-cents i més, orientats a les facultats de Filosofia i Teologia, en el seu bon temps.

En part ens ho confirma, quan en una de les al·legacions contra les previsions dels Pares Jesuïtes locals d'estendre la seva ensenyança, s'indica que en el cas d'acceptar-se, acabaria no havent-hi alumnes ni ingressos procedents de la seva matrícula per poder pagar els lectors, com passava –posen per exemple– llavors a Lleida.

Abans d'acabar aquest treball sobre la nostra modesta escola de Medicina, ens cal exposar el seu pla d'estudis que en la documentació gironina només ens fa conèixer l'existència de dues càtedres i la presència de quatre professors (a part de les «catedrillas»), més l'obligació de tres anys amb les corresponents pràctiques necessàries. I res més.

Però d'entre el poc material guardat a l'arxiu municipal gironí relacionat amb l'extinta escola, hem trobat un imprès de 1629 referent a les ordinations dels Estudis Generals de Barcelona. La seva conservació fa pensar en l'interès dels jurats per informar-se i segurament copiar part de l'organització del centre barceloní que sobressortia dels altres estudis del país.

En l'exhaustiu treball de Torroella sobre la nostra universitat, cita aquestes dades, copiades de Balari i Jubany, mentre que les que vingueren a les nostres mans, podem consultar-les del document original. Així si reproduïm el capítol XVIII trobarem orientacions sobre la seva organització acadèmica en sis càtedres, tres de majors i tres de menors, mentre que a Girona era de dos i dos, però amb aranzels iguals per als professors.

En el primer any es llegia *De Morbo i de Síntomes*; en el segon *Differenty februum* de Galèn; en el tercer algun llibre de *Methodé*, el primer de

Instruments quirúrgics de l'antic Hospital de Girona.

Paule Ceginata o bé seccions de *Compartitione medicamentorum* de Galè. Així els dos anys de Teòrica es complementava amb un de Pràctica, nom que es donava a l'estudi concret de les malalties.

Això quant a les càtedres majors, però referent a les menors es llegia en la primera el *Natura Humana*, els tres llibres de *Temperamentis* i el de *Naturalibus facultatibus*. En la següent càtedra els *Aforismes* d'Hipòcrates. Finalment, en la tercera *Anatomia*, a Barcelona s'havien àdhuc practicat disseccions sobre cadàvers humans (actuació revolucionària dels científics del Renaixement) però a l'escola de Girona hem de confessar no haver trobat la més petita indicació que s'hagués practicat mai, malgrat conèixer les idees aportades en el camp cultural pels capdavanters renaixentistes.

La càtedra de cirurgia

I per finalitzar aquest tema de la nostra escola mèdica, voldríem recordar l'intent portat a terme pels jurats o pel professorat de crear i mantenir una càtedra de cirurgia per a la millor formació professional d'aquests sanitaris car la preparació tècnica i científica dels anomenats cirurgians fou un dels problemes al qual hagueren d'enfrontar-se els jurats de Girona, perquè aquest col·lectiu abraçava des de mestres de cirurgia molt ben preparats, fins

als de més ínfima categoria que a vegades vorejaven el curanderisme. Per això, les autoritats municipals intentaren controlar la garantia professional dels que volien establir-se en la població, obtenint en temps de Carles I el privilegi de poder-los examinar abans d'empadronar-se a la ciutat. Igualment en altres poblacions importants amb escoles de Medicina, s'arriscaren a crear la dita càtedra de Cirurgia «per aprendre Natomia» i millorar la qualitat científica del col·lectiu.

Però en la nostra ciutat en no haver trobat continuïtat en l'establiment d'aquesta aula, podem suposar que hi hagué dificultats per diferències entre els jurats i els cirurgians locals, car malgrat que la intenció d'aquells era bona des del punt de vista formatiu, no era favorable des del punt de vista dels cirurgians per afectar-los en la seva economia en poder perdre els ingressos que aportaven als mestres els fadrins que es formaven al seu voltant en la seva «botiga», on aprenien, practicaven i vivien.

Mentre esperem trobar més documentació, acabem, doncs, el nostre comentari sobre l'actuació acadèmica dels 140 anys de la nostra modesta Escola de Medicina dels Estudis Generals de Girona, lloc on es formaren nombroses generacions de metges, la majoria dels quals dedicaren la seva vida professional a les nostres comarques. Però abans, voldríem recordar que algunes vegades i a causa de motius bèl·lics, la nostra universitat hagué de cedir el seu edifici «al Rei», o sigui estar ocupat per la tropa, precisant disseminar les seves càtedres i àdhuc, algunes vegades, cancel·lar l'ensenyament, com passà el 1635, passant les 500 lliures destinades als professors a l'Almoïna del Pa i malalts de l'hospital, mentre que l'any 1654, varen suspendre altra vegada les classes per estar les Àligues ocupades per l'exèrcit, havent de reunir-se els docents a «Palacio».

Així mateix passà durant els fets de 1706 que es reuniren en la capella del claustre de la seu. Finalment, el 1714 i pel mateix motiu, acceptaren la hospitalitat de l'església de Sant Domènec per poder practicar els actes d'unes oposicions.

Benet Julià és metge.